COMPETE

Comparații internaționale ale filierelor produselor din sectorul agro-alimentar

Acest proiect a primit finanțare de la cel de-al Șaptelea Program-Cadru pentru Cercetare, Dezvoltare Tehnologică și Activități Demonstrative al Uniunii Europene prin acordul de grant nr. 312029

AL DOILEA REZUMAT PENTRU POLITICI PUBLICE

MAI 2014

INTRODUCERE

Deşi statele membre UE-27 reprezintă unul din jucătorii majori de pe pieţele agoalimentare globale – atât la export cât şi la import - , cota lor de piaţă este în scădere. Ponderea UE-27 în exporturile agroalimentare globale a scăzut de la 47,2% în anul 2000 la 43,3% în 2011. Ponderea UE-27 în importurile agroalimentare globale a scăzut de asemennea de la 46,5% în 2000 la 40,7% în 2011. Începând cu anul 2010, UE-27 a devenit exportator net în comerţul global cu produse agroalimentare. Statele membre UE-27, care au contribuit la surplusurile din comerţcu produse agroalimentare, au fost : Olanda, Franţa, Spania, Danemarca, Irlanda şi Belgia din vechile state membre UE-15 şi Ungaria, Polonia, Bulgaria şi Lituania din rândul noilor state membre UE-12. Astfel, Uniunea Europeană este alcătuită din grupuri eterogene de ţări în ceea ce priveşte nivelul lor de competitivitate globală.

> *„Competitivitatea UE-27 pe piețele agroalimentare globale este foarte eterogenă."*

Cele mai performante state membre UE evaluate prin ICG (Indicele Competitivităţii Globale) în Raportul 2013/2014 deţin poziţii mai bune în domenii care permit atingerea unui grad înalt de competitivitate, în timp ce ţările UE aflate pe poziţii inferioare au probleme legate de instituţii, eficienţa pe piaţă şi stabilitatea macroeconomică. Deşi competitivitatea sectorului agroalimentar al Uniunii Europene se află la cote înalte, factorii de decizie vor trebui să ia permanent măsuri pentru îmbunătăţirea poziţiei pe piaţa globală. Competitivitatea bazată pe cunoaştere şi inovaţie devine mai importantă pentru UE-15 şi doar pentru câteva state din UE-12. Inovaţia se referă atât la domeniul producţiei (productivitate şi specializare) cât şi al organizării (integrare verticală şi coordonare în cadrul filierei alimentare). În ceea ce priveşte celelalte noi state membre, o îmbunătăţire ar putea fi obţinută pe baza factorilor de eficienţă.

> *„Filierele agroalimentare mai competitive din UE-27 au nevoie de inovație pentru o mai mare eficiență pe piață."*

REZULTATE: CELE MAI COMPETITIVE PRODUSE ŞI PRINCIPALII COMPETITORI ÎN COMERŢULI CU PRODUSE AGROALIMENTARE

COMPETE a identificat produsele competitive şi principalii competitori pe piaţa internaţională şi pe pieţele interne. Grupurile cele mai importante de produse agroalimentare în valoarea exporturilor agroalimentare ale UE-27 sunt următoarele: produse din fructe şi legume, produse cerealiere, carne şi produse lactate.

Modificări ale ponderilor la export pe piaţa mondială pentru ţările membre UE în perioada 2000-2011 (%)

	Cereale	Produse din fructe şi legume	Produse lactate	Carne
UE-27	-4,3	-6,6	-7,9	-0,7
UE-15	-7,8	-7,5	-10,8	-3,8
UE-12	3,5	0,9	2,9	3,1

Sursa: calculaţii ale autorilor pe baza datelor din baza de date UNSD Comtrade (baza de date Comtrade, Divizia de Statistica a Natiunilor Unite) cu programul informatic WITS (World Integrated Trade Solution)

Aceste rezultate indică faptul că statele membre UE-27 au realizat cele mai ridicate ponderi (care însă s-au deteriorat în ultimul timp) în exportul global la produsele lactate, ponderi mai stabile la exportul cărnii şi ponderi în scădere la exporturile de produse din fructe şi legume şi la produse cerealiere. În cadrul acestor patru grupe de produse agroalimentare, ponderile cele mai scăzute la export au fost înregistrate la cereale.

Diferenţe pe state membre UE

Competitivitatea sectoarelor de export ale statelor membre UE-27 şi ale filierelor alimentare în comerţul global cu produse agroalimentare creşte odată cu indicii B ai avantajului comparativ relevat la export, raportaţi la comerţul global total ca punct de referinţă.

Indicii B reprezintă un indicator de rezultate adecvat pentru măsurarea competitivităţii pe pieţele agroalimentare globale. Rezultatele empirice indică faptul că nivelul şi caracteristicile de evoluţie ale indicilor B pentru produsele agroalimentare pentru fiecare din ţările UE-27 pe pieţele internaţionale sunt mixte.

Modificări ale valorilor medii ale indicilor B pentru comerţul total cu produse agroalimentare în perioada 2000-2011

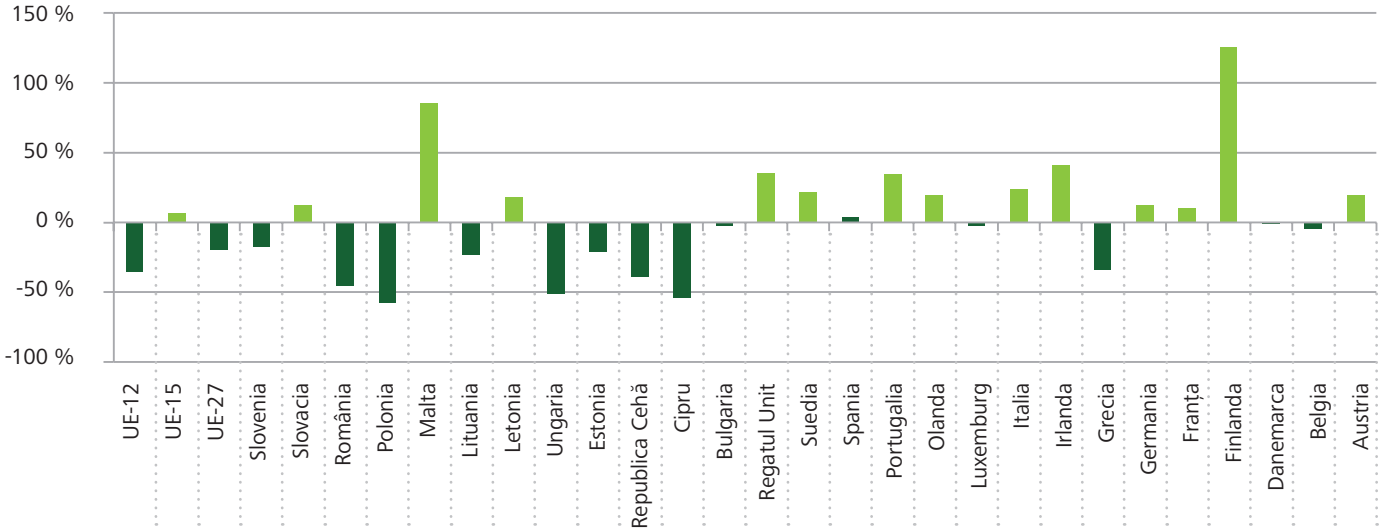

Sursa: calculaţiile autorilor pe baza datelor din baza de date UNSD Comtrade (baza de date Comtrade, Divizia de Statistica a Natiunilor Unite) cu programul informatic WITS (World Integrated Trade Solution)

Diferenţe pe produse

Au fost de asemenea identificate diferenţele între statele membre UE-27 pentru cele patru grupe de produse agroalimentare principale.

„Printre statele cu cel mai mare succes în privinţa competitivităţii exportului cu produse agroalimentare pe pieţele globale se numără Olanda, Franţa şi Spania."

Pieţele globale ale cerealelor

EU-27 în discuţie: Ape piaţa globală a cerealelor, Letonia, Bulgaria, Estonia, Lituania şi România dintre ţările nou-aderate din UE-12, precum şi Luxemburg, Finlanda, Franţa, Danemarca şi Irlanda dintre vechile state membre din UE-15 au înregistrat cei mai ridicaţi indici B.

Modificări ale valorilor medii ale indicilor B pentru comerţul cu cereale în perioada 2000 – 2011

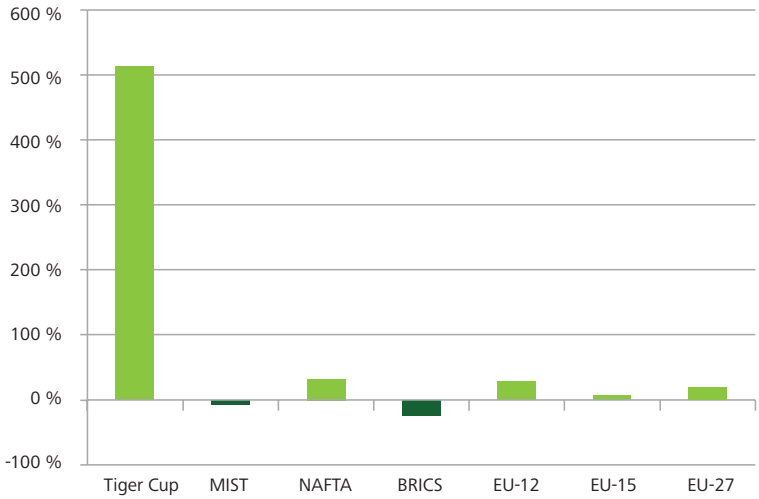

Pieţele globale ale legumelor şi fructelor

UE-27 în discuţie: pe piaţa globală a legumelor şi fructelor, dintre ţările UE-15 Grecia, Spania, Olanda, Italia şi Portugalia au înregistrat un nivel înalt al indicilor B, iar în cadrul ţărilor UE-12, primele cinci ţări au fost Cipru, Lituania, Bulgaria, Ungaria şi Polonia.

Modificări ale valorilor medii ale indicilor B pentru comerţul cu legume şi fructe în perioada 2000 – 2011

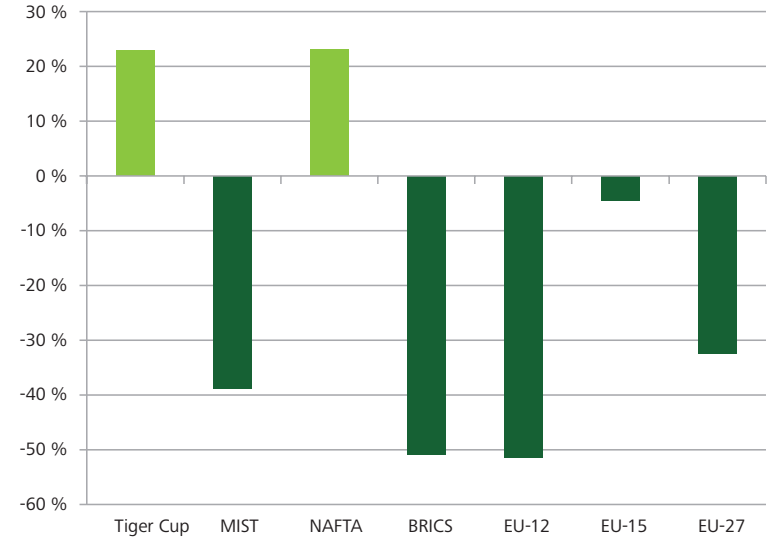

Sursa: calculaţiile autorilor pe baza datelor din baza de date UNSD Comtrade (baza de date Comtrade, Divizia de Statistica a Natiunilor Unite) cu programul informatic WITS (World Integrated Trade Solution)

EXPLICAŢII CONCEPTUALE

UE-15	Belgia, Danemarca, Franţa, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Portugalia, Spania, Regatul Unit, Austria, Finlanda, Suedia
UE-12	Republica Cehă, Cipru, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia, Bulgaria, România
Tiger Cup	Hong Kong, Singapore, Coreea de Sud, Taiwan, Indonezia, Malaezia, Filipine, Thailanda
BRICS	Brazilia, Federaţia Rusă, India, China, Africa de Sud
MIST	Mexic, Indonezia, Coreea de Sud şi Turcia
NAFTA	Statele Unite, Mexic şi Canada

Pieţele globale ale produselor lactate

UE-27 în discuţie: pe piaţa globală a produselor lactate, Danemarca, Luxemburg, Irlan-da, Olanda şi Franţa dintre ţările UE-15 au înregistrat cei mai ridicaţi indici B, iar în cadrul ţărilor UE-12 nivelul cel mai înalt al acestor indici a fost înregistrat în Letonia, Lituania, Cipru, Polonia şi Estonia.

Pieţele globale ale cărnii

UE-27 în discuţie: pe piaţa globală a cărnii, dintreţările UE-15, Irlanda, Danemarca, Spania, Franţa şi Olanda au înregistrat cel mai înalt nivel al indicilor B, iar dintre ţările UE-12 Cipru, Bulgaria, Ungaria şi Polonia.

Competitivitatea globală

> *„COMPETE constată că principalii competitori ai statelor membre UE-27 pe pieţele agroalimentare globale sunt Statele Unite ale Americii (SUA), Canada, Argentina, Noua Zeelandă şi Australia."*

UE-27 în discuţie: pe piaţa globală a produselor cerealiere, competitorii importanţi ai statelor membre UE-27 au fost Statele Unite, Canada, Thailanda, India, Rusia, Brazilia, Turcia şi Africa de Sud.

Modificări ale valorilor medii ale indicilor B pentru comerţul cu produse lactate în perioada 2000 – 2011

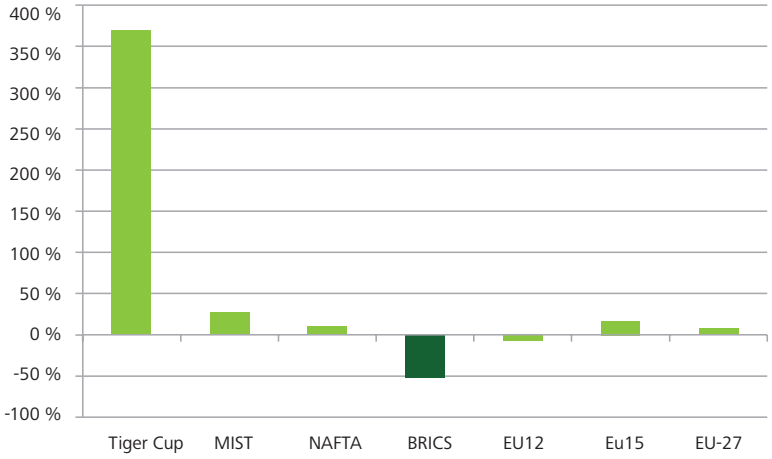

Modificări ale valorilor medii ale indicilor B pentru comerţul cu carne în perioada 2000 – 2011

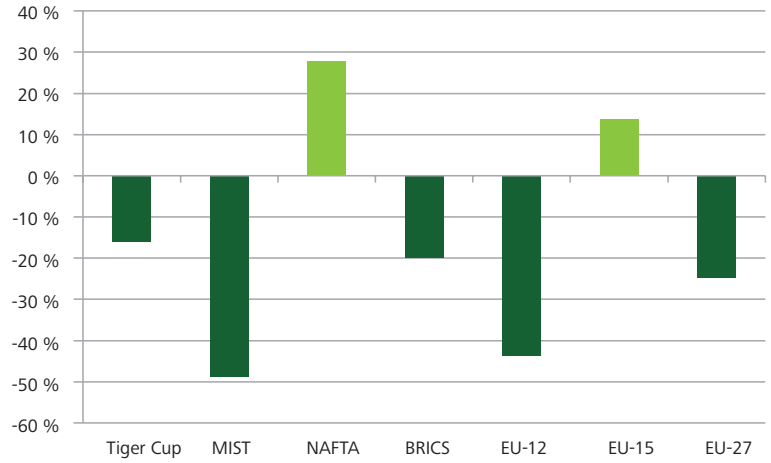

Modificări 2000 – 2011 ale valorilor medii ale indicilor B

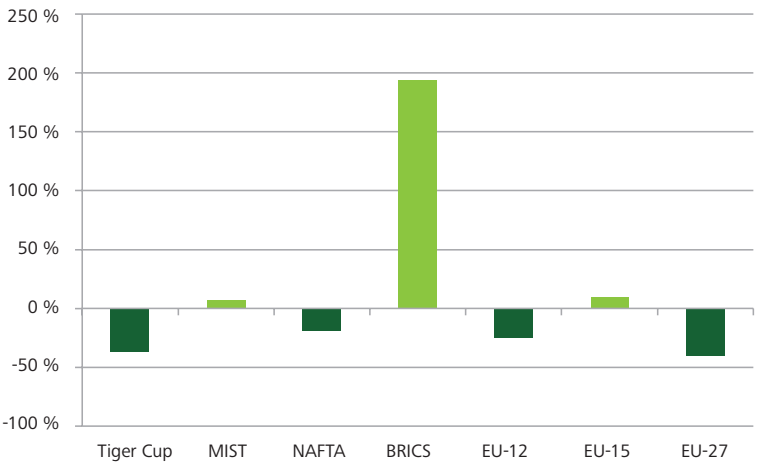

Sursa: calculaţiile autorilor pe baza datelor din baza de date UNSD Comtrade cu programul informatic WITS (World Integrated Trade Solution)

SUA şi China au fost principalii competitori pe pieţele globale ale produselor din fructe şi legume. Turcia, Thailanda, India şi Africa de Sud au înregistrat o creştere a importanţei şi competitivităţii lor la export pe pieţele globale ale produselor din fructe şi legume. Printre ţările cu avantaj comparativ relevat la export pe pieţele globale ale produselor din fructe şi legume s-au aflat de asemenea Mexic, Filipine, Thailanda şi în mai mică măsură Africa de Sud. SUA au fost un competitor important pe piaţa globală a produselor lactate, precum şi Filipine, în special în cazul produselor lactate procesate în principal pentru consumul gospodăriilor. Pe pieţele globale ale produselor din carne, printre principalii competitori s-au aflat SUA, Brazilia, Canada, China, India, Tailanda iar pentru produsele primare din carne s-au aflat de asemenea Africa de Sud şi Filipine.

Un grad înalt de competitivitate în cadrul comerţului cu produse agroalimentare poate rezulta fie din succesul în cadrul competiţiei bazate pe preţuri – când surplusul comercial este obţinut prin preţuri la export mai scăzute decât cele la import – sau din succesul în cadrul competiţiei bazate pe calitate – atunci când surplusul comercial este obţinut la preţuri la export mai mari decât cele la import. Pentru comerţul agroalimentar al statelor membre UE-27, ponderea succesului în competiţia bazată pe preţuri şi ponderea succesului în competiţia bazată pe calitate sunt mai mari în structura bilaterală a comerţului cu produse agroalimentare decât ponderea insuccesului în cadrul competiţiei bazate pe preţuri sau calitate. Doar ponderea exporturilor unidirecţionale sau numai ponderea importurilor unidirecţionale au fost mai puţin importante în cadrul structurilor comerţului agroalimentar al statelor membre UE-27.

„UE-27 au un nivel mai înalt de reuşită în competiţia bazată pe preţuri şi calitate în cadrul structurilor comerciale agroalimentare bilaterale."

Primele 10 ţări importatoare de produse agroalimentare din afara UE-27, 2000-2011 (miliarde USD)

2000	Ţara	2005	Ţara	2011	Ţara
1,38	Elveţia	2,14	Indonezia	3,69	Coasta de Fildeş
1,42	Indonezia	2,40	Australia	3,80	Ucraina
1,57	Coasta de Fideş	2,54	Africa de Sud	3,92	India
1,80	Noua Zeelandă	2,55	Elveţia	4,95	Turcia
1,89	Australia	3,12	Noua Zeelandă	5,33	Indonezia
1,90	Turcia	3,47	China	5,91	Elveţia
2,08	China	3,91	Turcia	6,76	China
3,49	Argentina	5,90	Argentina	9,37	Argentina
6,88	Brazilia	8,64	Statele Unite	12,35	Statele Unite
8,51	Statele Unite	12,14	Brazilia	20,99	Brazilia

Sursa: calculaţiile autorilor pe baza datelor din baza de date UNSD Comtrade (baza de date Comtrade, Divizia de Statistica a Natiunilor Unite) cu programul informatic WITS (World Integrated Trade Solution)

„COMPETE constată că primele trei ţări competitoare non-UE în comerţul cu produse agroalimentare pe pieţele statelor membre UE-27 au fost Brazilia, SUA şi Argentina."

Aceste prime trei ţări au fost urmate de China, Elveţia, Turcia, Noua Zeelandă, Indonezia, Coasta de Fildeş, Australia şi Africa de Sud. În afară de acestea, printre competitorii externi importanţi pe pieţele agroalimentare ale ţărilor UE-27 în ultimii ani s-au aflat de asemenea Ucraina, Chile şi India.

Proporţia în creştere a comerţului intrasectorial (CIS) sau cu produse similare în cadrul comerţului bilateral cu produse agroalimentare ale statelor membre UE-27 este compatibilă cu integrarea economică şi creşterea economică. Totuşi, doar în Belgia s-a înregistrat un comerţ intrasectorial dominant continuu în cadrul fluxurilor comerciale agroalimentare bilaterale. Treceri de la schimburile comerciale intersectoriale mai specializate la schimburile comerciale intrasectoriale au fost identificate în următoarele ţări: Austria, Estonia, Germania, Letonia, Lituania, Luxemburg, Olanda, Slovacia şi Republica Cehă, în anul 2011.

REZULTATE: INTERVENŢIILE POLITICE ŞI IMPACTUL ASUPRA FILIERELOR

În cadrul proiectului COMPETE s-au realizat interviuri în profunzime cu actorii interesaţi din cadrul filierei agroalimentare pentru a identifica legătura dintre politica comercială în domeniul agroalimentar şi competitivitate. Cele mai importante bariere la export şi la import sunt strâns legate de politică, piaţă şi instituţii.

Cele mai importante bariere din sectorul alimentar în opinia experţilor intervievaţi

Import	Export
Tarife şi cote la import în cadrul UE	Subvenţii şi tarife în ţările de destinaţie ale exporturilor
Bariere non-tarifare – Certificări UE (OMG, origine, etc.)	Bariere non-tarifare (reglementări fito-sanitare, igienă, control veterinar şi al calităţii)
Metode de producţie şi control al calităţii (protecţia plantelor/ utilizarea de pesticide, hormoni de creştere în producţia de carne, etc.)	Preferinţele consumatorilor şi etichetarea
Preţuri/rată de schimb şi distanţa de transport	Administraţie complicată, corupţie şi inconsecvenţa reglementărilor pe pieţele de destinaţie

„Depăşirea acestor bariere necesită liberalizarea pieței şi armonizarea accesului comerțului la nivel bilateral sau multilateral. Acordurile bilaterale au un impact pozitiv asupra liberalizării pieței deoarece conduc la îmbunătățirea schimburilor comerciale."

Aceasta include de asemenea acordurile la nivelul UE privind etichetarea produselor. Din punct de vedere instituțional, trebuie clar definite competențele şi responsabilitățile la nivelul politicilor naționale şi ale UE. Sprijinul parțial din partea statului şi ministerelor este perceput ca fiind insuficient. În noile state membre, o atenție deosebită trebuie acordată armonizării politicii agroalimentare naționale cu Strategia UE. Inovația în aceste țări este încă orientată în mare măsură către eficiența producției, în timp ce în țările UE-15 se pune mai mult accent pe inovațiile de produs care să satisfacă pe deplin preferințele în schimbare ale consumatorilor.

În plus, procesul de inovare nu este în mod egal susținut de fondurile de cercetare&dezvoltare disponibile în mod public şi de activitățile de cercetare&dezvoltare din diferite țări. Mai mult, activitatea de cercetare&dezvoltare nu este în general bine aliniată intereselor actorilor interesați din cadrul filierei agroalimentare. Investițiile în sectorul agroalimentar al țărilor în tranziție/noilor state membre au fost dominate de comercianții/ retailerii străini care insistă asupra implementării standardelor de calitate internaționale şi ale propriilor standarde private de calitate. În acelaşi timp, investițiile în noile tehnologii în sectorul agroalimentar din țări precum Germania sunt influențate în mare măsură de noile cerințe privind sănătatea animalelor, eficiența energetică, cerințele de mediu şi protecția consumatorului, care ar putea fi implementate şi în alte țări dezvoltate din Uniunea Europeană. În aceste cazuri, factorii determinanți ai competitivității sunt legați de consumatori.

„Politicile UE şi politicile naționale vizând îmbunătățirea competitivității sunt în ansamblu percepute ca fiind eterogene şi adesea nedefinite. Politica de inovare trebuie să se alinieze intereselor din cadrul filierei agroalimentare."

Există o polemică privind principalii factori determinanți ai politicii privind competitivitatea filierei agroalimentare la nivelul UE şi la nivel național. În timp ce politica UE este orientată spre creşterea productivității, îmbunătățirea tehnologică, inovația de produs şi specializare, politica națională tinde să fie mai preocupată de inovația organizațională şi satisfacția consumatorului.

Opinia experţilor privind măsurile de politică şi competitivitatea filierei alimentare

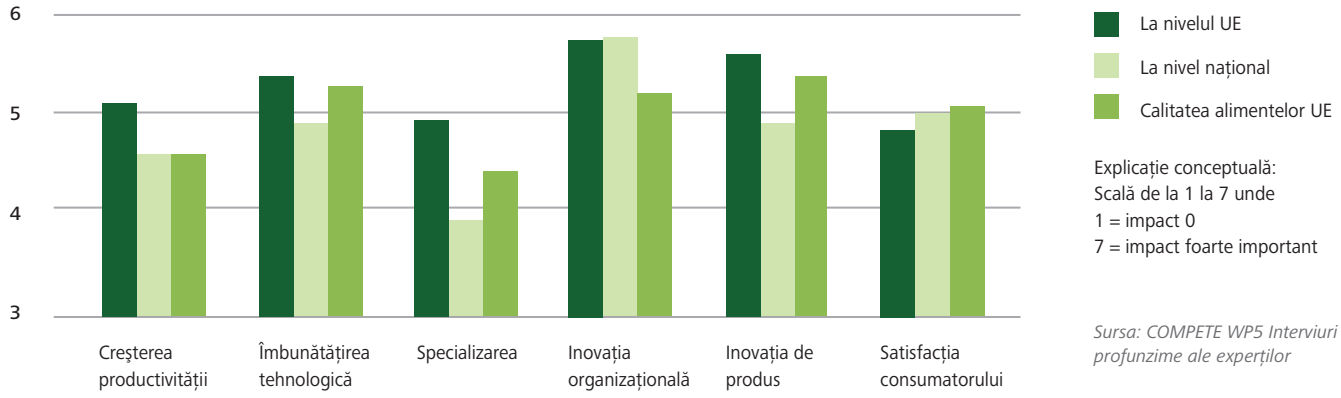

Sursa: COMPETE WP5 Interviuri în profunzime ale experţilor

Pentru minimizarea acestei polemici, este necesar: (1) să se construiască un cadru comun de politică suficient de flexibil pentru a permite ajustări specifice la nivel naţional; (2) să se creeze o politică proactivă de protecţie a consumatorului – în special la nivelul UE – care să faciliteze competitivitatea determinată de inovaţie a UE la nivelul pieţei agroalimentare internaţionale.

> *„Este necesar un cadru de politică comun, bine coordonat, dar în acelaşi timp flexibil."*

Un alt obstacol important este absenţa unei coordonări eficiente între actorii din diferitele segmente ale filierelor agroalimentare, iar acest lucru a fost perceput ca fiind deosebit de dăunător pentru fermieri. În acelaşi timp, cooperarea cu şi între organismele guvernamentale locale şi naţionale este considerată a fi insuficientă şi ar trebui îmbunătăţită. Promovarea unei abordări de jos în sus ar putea prin urmare conduce la îmbunătăţirea competitivităţii filierei agroalimentare locale.

EXCURS ŞI PERSPECTIVE:

Inovaţia şi competitivitatea

COMPETE are o abordare sistemică atunci când studiază inovaţia. Sistemul de Cunoştinţe şi Inovare în domeniul alimentar include interacţiunile actorilor în generarea, schimbul şi utilizarea cunoştinţelor legate de agricultură, precum şi contextul instituţional în care apar aceste acţiuni şi interacţiuni (vezi figura de la pagina 8). Politica de cercetare şi inovare a Uniunii Europene reflectă de asemenea în mare măsură abordarea sistemică a inovării prin încurajarea creării şi dezvoltării întreprinderilor inovative şi stabilirea de interfeţe cheie în sistemul de inovare printr-o abordare în reţea.

Această abordare trebuie să fie aplicată pe întreaga filieră agroalimentară. COMPETE va analiza sprijinul strategiilor de politică orientate spre crearea unor parcuri de afaceri şi clustere rurale, unde fermierii, procesatorii şi companiile tehnologice pot infiinţa întreprinderi şi reţele mixte pentru crearea de noi produse şi / sau tehnologii de procesare.

Schemele de calitatea alimentelor ale Uniunii Europene

COMPETE va identifica de asemenea potenţialul pieţei pentru produsele obţinute şi procesate în conformitate cu schemele de calitate ale UE – produse alimentare organice, produse cu denumire de origine protejată (DOP), produse cu indicaţie geografică protejată (IGP) şi produsele cu specialitate tradiţională garantată (STG) pe pieţele interne UE şi pe pieţele internaţionale. Adoptarea şi diseminarea schemelor de calitate ale UE precum şi impactul acestora asupra valorii adăugate au arătat faptul că produsele alimentare organice precum şi produsele cu DOP, IGP şi STG sunt considerate potenţial incitante. Totuşi, în unele state membre mai bogate, cum ar fi Germania şi Regatul Unit, cererea de produse organice, DOP, IGP şi STG a început să stagneze deja. În ţările mai sărace cum ar fi România, prima de preţ pentru produsele organice restricţionează cererea datorită puterii de cumpărare mai scăzute a consumatorilor. Încercările de a realiza cu succes produse protejate cu DOP, IGP şi STG în noile state membre au avut în cel mai bun caz rezultate mixte. Asocierile între comerţul agroalimentar şi schemele de calitate ale UE sunt subiecte pentru viitoare cercetări mai amănunţite.

Sistemul de Cunoştinţe şi Inovare în domeniul alimentar

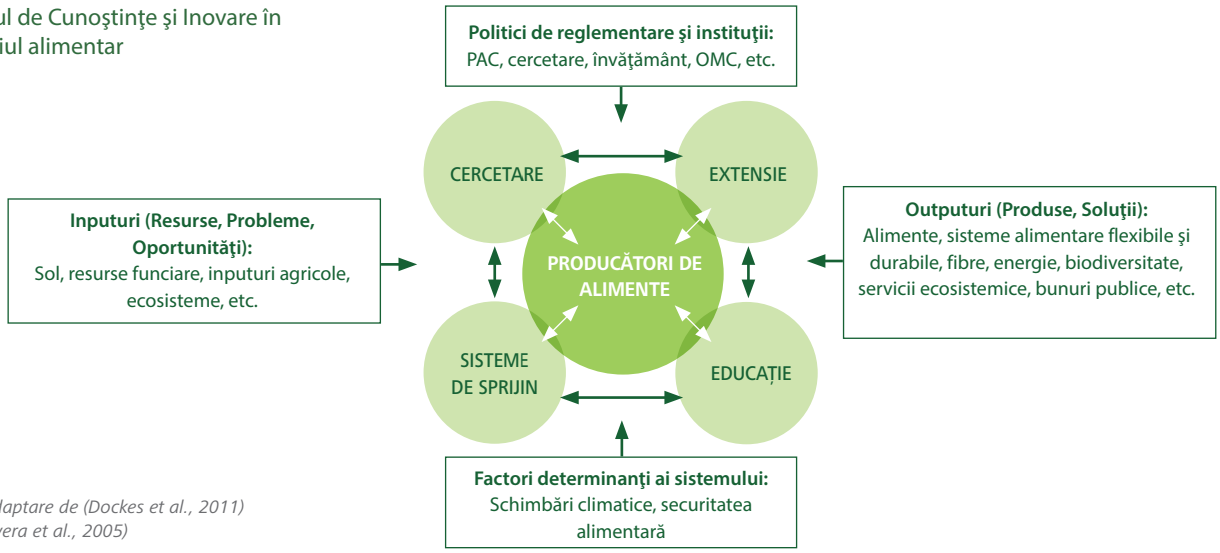

Sursa: adaptare de (Dockes et al., 2011) după (Rivera et al., 2005)

PARAMETRII CERCETĂRII ŞI IDENTITATEA PROIECTULUI

Proiectul de cercetare colaborativă "Comparaţii internaţionale ale filierelor produselor din sectorul agro-alimentar: determinanţii competitivităţii şi performanţei acestora pe pieţele UE şi internaţionale" (COMPETE) abordează tematica enunţată anterior. Proiectul COMPETE propune o viziune mai cuprinzătoare asupra diferitelor elemente care contribuie la competitivitatea filierei agroalimentare europene în scopul de a asigura o mai bună orientare, bazată pe dovezi empirice, a politicilor la nivelul UE şi al statelor membre. Consorţiul proiectului COMPETE este coordonat de: LEIBNIZ-INSTITUT FÜR AGRARENTWICKLUNG IN MITTEL – UND OSTEUROPA (IAMO), Germania şi reuneşte cercetători, reprezentanţi ai organizaţiilor comerciale, ONG-urilor, cooperativelor agricole, industriei şi serviciilor de consultanţă. Mai mult, proiectul este susţinut şi de grupul actorilor societali, incluzând fermieri, asociaţii ale procesatorilor de produse alimentare şi consumatorilor, al căror rol este acela de a furniza informaţii detaliate referitoare la sectorul agro-alimentar şi de a contribui la accelerarea atingerii obiectivelor proiectului. Parteneriatul proiectului COMPETE este format din următoarele instituţii:

Institutul de Economie Agrară, IEA/România
Wageningen University, WU/Netherlands
Univerza na Primorskem Universita del Litorale, UP/Slovenia
Ceska zemedelska univerzita v Praze, CULS/Czech Republic
Università degli Studi di Milano-DEMM, UMIL/Italy
University of Newcastle upon Tyne, UNEW/UK
Ekonomiski Fakultet, Univerzitet u Beogradu, BEL/Serbia
Magyar Tudomanzos Akademia Kozgazdasag - es Regionalis Tudomanzi Kutatokozpont, CERS-HAS/Hungary
Universytet Warszawski, UNIWARSAW/Poland
Vod Jetrichovec, DRUZSTVO, VODJ/Czech Republic
Balkan Security Network, BSN/Serbia
Asociaţia Română de Economie Rurală şi Agroalimentară Virgil Madgearu, ARERA/România
Bundesvereinigung der Deutschen Ernährungsindustrie e.V., BVE/Germany
Federazione Italiana dell'Industria Alimentare, FED/Italy

Pentru informaţii suplimentare privind proiectul, vă rugăm să vizitaţi pagina web oficială:
www.compete-project.eu
sau să consultaţi cel mai recent buletin informativ al proiectului.

International comparison of product supply chains in the agro-food sector

Contact:
Prof. Dr. Heinrich Hockmann – IAMO
Tel. +49-3452928225 · E-Mail: hockmann@iamo.de